

Astakhova N. I.

Ph.D in Economics, Senior Lecturer

Odesa National Economic University, s.Odesa (Ukraine)

DEPOSIT INSURANCE AS ONE OF THE MOST IMPORTANT ELEMENTS OF SUCCESSFUL BANKING SYSTEM

Астахова Н.І.

к.е.н., старший викладач

Одеський національний економічний університет, м. Одеса (Україна)

СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ ЯК ОДИН З ВАЖЛИВИХ ЕЛЕМЕНТІВ УСПІШНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

The article deals with the question of deposit insurance as an incentive to attract free funds of individuals and entities into banking system. The article presents the experience of foreign countries such as the USA, highlights the changes in the Law of Ukraine "On Households Deposit Guarantee System".

Keywords: *insurance, bank deposit, depositor, protection*

В статті розглянуто питання страхування депозитів як стимул для приваблення вільних коштів фізичних та юридичних осіб у банківську систему, наведено досвід зарубіжних країн, а саме США, висвітлені зміни у Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Ключові слова: *страхування, банківський депозит, вкладник, захист*

Стабільна банківська система дає потужний поштовх до стрімкого економічного зростання будь-якої країни, оскільки забезпечує безперебійне функціонування платіжної системи, стимулює до заощадження коштів, інвестиційних вкладень в економіку, сприяє розвитку фінансового посередництва. Світовий досвід та вітчизняна практика банківської діяльності переконують, що навіть чутки про ненадійність фінансової установи, не кажучи вже про початок

кризи, миттєво можуть спричинити паніку серед вкладників, заспокоїти яких надзвичайно складно.

В умовах сучасної України проблема захисту вкладів посідає особливе місце. Враховуючи загальний стан економіки та банківської системи, вона включає в себе не лише економічні, а й політичні та соціальні аспекти.

Проте банківська система — це не механічне об'єднання різних банків, а специфічна економічна структура, яка має особливе призначення і виконує спеціальні функції в економіці держави.

Для банківської системи характерна трансформаційна функція, яка полягає в тому, що банки, мобілізуючи вільні кошти одних суб'єктів господарювання і передаючи їх іншим, мають можливість змінювати (трансформувати) величину й строки грошових капіталів та фінансові ризики.

Основними проблемами банківського сектору України протягом 2014-2015 років були значний вплив ресурсів з банківської системи, погіршення якості кредитних портфелів банків та збиткова діяльність. Зростання основних показників діяльності банківського сектору за підсумками 2014-2015 років відбулося лише за рахунок курсової переоцінки активів та зобов'язань банків через зниження курсу гривні до основних іноземних валют.

Дії Національного банку спрямовувалися насамперед на стабілізацію банківської системи, сприяння забезпеченню безперервного здійснення платежів та вчасного виконання зобов'язань перед вкладниками. З цією метою Національний банк України підтримував ліквідність банків як через надання нових кредитів рефінансування, так і шляхом перегляду графіків їх повернення. Були лібералізовані вимоги до формування банками обов'язкових резервів, у тому числі через повне вивільнення коштів з окремого рахунку.

Для створення стимулів до повернення коштів у банківську систему, протидії інфляційному та девальваційному тиску на гривню Національний банк уживав заходи щодо збільшення внутрішньої вартості гривні.

Для стабілізації ситуації на валютному ринку, у тому числі згладжування надмірних коливань обмінного курсу та заспокоєння азіотажних настроїв Національний банк:

- проводив валютні аукціони та цільові інтервенції для підкріплення кас банків іноземною валютою та задоволення потреб клієнтів банків (1.8 млрд. дол. США);

- запровадив додаткові тимчасові регулятивні заходи щодо операцій з іноземною валютою.

Залучення коштів юридичних і фізичних осіб, операції по депозитних рахунках є одним з основних видів діяльності для банків. В той же час банкрутство банків приводить до втрати вкладниками своїх грошей. Гарантія збереження банківського внеску в таких випадках може бути забезпечена за допомогою механізму депозитного страхування, впровадження якого теж потребує контролю з боку держави.

Страхування депозитів - вид майнового страхування, здійснюваний західними банками, по якому вкладникам гарантується повернення їх внесків у випадку банкрутства комерційного банку. [1] Проте, система обов'язкового страхування депозитів фізичних осіб в Україні, яка введена 10 вересня 1998 року Указом Президента України «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків» було створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (Фонд, ФГВФО) та перетерпіла змін та доповнень.

Побудова системи страхування банківських депозитів повинна базуватися на наступних основних положеннях:

- створювана в Україні система страхування депозитів має бути законодавчо оформлена. Нормативна база дозволить уникнути невизначеності та суперечностей при виплаті страхового відшкодування, при цьому в процесі її створення українською важливо звернутися до світового досвіду функціонування інститутів гарантування внесків.

- страхування депозитів має бути обов'язковим для всіх комерційних банків, незалежно від їх фінансового положення. Це дозволить вирішити основну задачу системи страхування - створення населенню твердих гарантій в надійності приміщення коштів в комерційні банки, а для комерційних банків - рівні стартові умови в конкуренції за залучення внесків. Обов'язкова форма участі забезпечить розподіл ризику по всій банківській системі.

У багатьох зарубіжних країнах усвідомили негативні наслідки банкрутств банків, що не вступили в систему депозитного страхування, для національної банківської системи.

Так, створена в США в роки Великої депресії Федеральна корпорація страхування депозитів об'єднує 98 % американських банків, в яких знаходиться 99,5 % всіх активів. Упевненість переважної більшості американських вкладників в тому, що вони у будь-якому випадку застраховані від втрат своїх внесків, стала вирішальним чинником стійкості банківської системи США.[2]

Обов'язкова форма страхування депозитів, зокрема, застосовується в Канаді, Великобританії, Нідерландах, Японії і інших. Таким чином, є вагомі аргументи на користь застосування принципу примусової участі в системі страхування депозитів. При цьому надалі для нашої країни не унеможлиблюється створення добровільних фондів страхування внесків, що, безумовно, тільки сприятиме зміцненню всієї системи гарантування в цілому:

- фонд страхування банківських депозитів повинен мати державне (регіональне) управління, оскільки в умовах глибокої фінансової кризи саме державі відводиться першорядна роль у фінансовому оздоровленні економіки. Сумісне управління страховим фондом можливо лише в перспективі, тому питання про страховий фонд як незалежну від держави організацію, на наш погляд, передчасне.

- членство в Державному фонді страхування депозитів повинне стати необхідною вимогою отримання ліцензії від НБУ на право залучення коштів

фізичних осіб. Порядок захисту індивідуальних вкладників, що діє в даний час, має ряд серйозних проблем. Одна з найбільш важливих полягає в тому, що вкладники Ощадбанку отримують державні гарантії, тоді як вкладники комерційних банків без державної участі у капіталі можуть мати захист лише в рамках створення добровільного фонду. Ці фонди в українських умовах не набули широкого поширення;

- об'єктами страхування в першочерговому порядку (через нестачу джерел фінансування) повинні стати депозити фізичних осіб, а в перспективі і депозити юридичних осіб. Також в об'єкти страхування мають бути включені валютні депозити резидентів, що перешкоджало б відтоку валютних ресурсів за межі України;

- за настання страхового випадку повинен вважатися факт відгуку у банку ліцензії на здійснення банківських операцій;

- визначення ставок страхових платежів має бути диференційованим залежно від ступеня ризику конкретного банку. Тому необхідна розробка системи оцінки страхового ризику для проведення диференціації страхових внесків, що сплачуються банками з різним фінансовим положенням. В міру необхідності внески по страхуванню депозитів можуть переглядатися залежно від потреби для компенсації можливих втрат.

Більшість країн зараз використовують різні системи страхування депозитів. Але не слід забувати про витоки його виникнення. Батьківщиною системи страхування депозитів є США, де гарантом збереження внесків виступає Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC). Багатющий досвід функціонування FDIC може надати неоціниму послугу для подальшого удосконалення національної системи страхування депозитів в особі Фонду гарантування внесків фізичних осіб. Українцям необхідно для застосування в Україні і дуже повчально впровадження позитивного досвіду США у сфері страхування депозитів.

Окрім відшкодування внесків, пріоритетними напрямками діяльності FDIC є:

- профілактика банкрутств за рахунок фінансової підтримки нестійких кредитно-фінансових структур;
- реструктуризація дебіторської і кредиторської заборгованості ;
- реструктуризація дебіторської і кредиторської заборгованості шляхом повного або часткового її перекладу в інші банки;
- ліквідація банків з відшкодуванням по внесках звичайно в тижневий термін з передачею всіх позовних прав вкладників FDIC;
- перевірка банків-нерезидентів, які не є членами ФРС;
- участь в контролі і управлінні загальною ситуацією у сфері грошово-кредитного звернення;
- самостійне рішення питань встановлення індивідуальних ставок страхування для конкретних банків;
- встановлення відносин з членами позиково-ощадних асоціацій.

Зараз FDIC є незалежним федеральним агентством, підзвітним Конгресу.

Згодом американський варіант системи страхування депозитів узяли на озброєння інші країни. Зараз система страхування депозитів існує більш ніж у 70 країнах мира.

Слід відзначити, що універсального механізму захисту депозитів поки немає. Проведений в 2000 р. МВФ спільно зі Світовим банком аналіз національних систем страхування депозитів показав їх велику різноманітність. Відновлення платоспроможності банківської системи після кризи вимагає державного втручання, прикладом є ухвалені рішення про рекапіталізацію FDIC в 1991 р. Конгресом США, в рамках якої Корпорація одержала бюджетні кошти на суму 70 млрд. доларів.

З метою збереження довіри до банківської системи Національний банк України значну увагу приділяв підтримці Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Прийняття 23 лютого 2012 року Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» явилось важливим аспектом у формуванні системи гарантування вкладів. [3]

У продовж останніх років, у період кризи банківської системи в Україні в наслідок ендогенних факторів, гарантування вкладів в Україні набирає першечергового вирішення. Прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку», прийнятого 16 липня 2015 року [4], розробленого спільно з фахівцями Світового банку, НБУ, Міністерства фінансів та ФГВФО, надає Фонду розширити функції. Відтепер Фонд має виконувати наступні функції: регулятивну, контрольну, наглядову, інформаційну, стабілізуючу.

В Законі зазначено підвищення прозорості процедури виведення з ринку неплатоспроможних банків, збільшує повноваження Фонду як тимчасового адміністратора та ліквідатора. Фонд має право проводити моніторинг стану бази даних вкладників та банківських операцій банку ще на стадії проблемності.

Законом також встановлюється чітка та прозора процедура продажу активів банків, що ліквідуються.

Буде створений та почне функціонувати «консолідований офіс» з реалізації майна банку.

Крім того, Законом скорочено часові рамки процедури ліквідації. Так протягом 3-ох робочих днів з дня отримання рішення НБУ про ліквідацію банку, ФГВФО формує реєстр вкладників, а згодом на 20-й робочий день, після запровадження процедури виведення такого банку з ринку, відбувається повернення коштів вкладникам за договорами, строк дії яких закінчився [4].

Відмова від банків-агентів підвищить довіру до ФГВФО і спростить процедуру відшкодування коштів, що дозволить вкладнику збанкрутілого банку

отримати кошти у будь-якому працюючому банку через спеціальну систему терміналів [4].

Проте, на наш погляд, в Законі [4] є недоліки, які сьогодні впливають на поліпшення стану притягнення депозитів у банківський сектор.

Основні з них:

По-перше – обмеження виплати суми страхового покриття 200 тис.грн., що викликає неможливість вкладникам гарантувати свої внески більш цієї суми та повинні нести частину ризику. Крім того сума відшкодування була ще зазначена у Законі [3] ще у 2012 році. Останнім часом значна девальвація національної валюти при великій «доларизації», яка по оцінкам МВФ знаходиться на критичному рівні, не дає вкладникам впевненості отримання своїх заощаджень у повному обсязі. Чому українці свої заощадження вкладали у банк в ліквідній валюті? В умовах нестабільної економіки, непередбачуваності її розвитку, українці покривали інфляційний ріст за рахунок зростання валютного курсу, тому що проценти по депозитах в національній валюті не виконували цю роль.

Постійне зниження залишків депозитів в іноземній валюті призводить до зниження валютної складової ліквідності банківської системи та неможливості виконання банками своїх зобов'язань в іноземній валюті.

По-друге – відшкодування фізичним особам суб'єктам підприємницької діяльності стоїть майже наприкінці у черзі задоволення вимог кредиторів банку. СГД-фізичні особи є вагомим ланцюгом для стабілізації економічного та соціально-політичного стану держави (зменшення безробіття, сплата податків, хоча і в невеликому обсязі). Обмеження для СГД – фізичних осіб значно зменшать їх вкладення заощаджень у банківську систему.

По-третє – кошти юридичних осіб є майже незахищеними, – задоволення їхніх вимог буде виконано у разі залишку коштів після розпродажу активів банківської установи, що ліквідується. Для юридичних осіб вільні кошти вкладені як депозитні внески являють собою «швидкі гроші», які в подальшому

перетворюються в накопичення капіталу , що дає змогу їх використовувати для розвитку бізнесу.

За думкою Т. Мазура, аналіз міжнародного досвіду свідчить, що в основу побудови систем страхування депозитів повинні бути покладені такі основоположні принципи:

- система страхування депозитів має організовуватися на основі поєднання організаційної та фінансової співучасті як недержавних, так і державних структур;

- участь у системі страхування депозитів мають брати всі банки та фінансові установи, що приймають депозити;

- страхові тарифи у межах банків - страхувальників мають диференціюватися залежно від ступеня їх загальної ризикогентності. Ступінь ризикогентності постійно вивчається фондом страхування депозитів;

- до страхування вкладів фізичних і юридичних осіб мають застосовуватися різні підходи [5].

Для зменшення наслідків негативного впливу на банківський сектор України сучасної фінансової кризи необхідно продовжити процес удосконалення системи гарантування вкладів.

На нашу думку основними напрямками вдосконалення мають стати:

- Фонд повинен завчасно розробити програму інформування населення в надзвичайних ситуаціях (наприклад, надавати інформацію стосовно ліквідації певного банку);

- учасниками Фонду мають бути не тільки банки, а і всі фінансові установи, що залучають депозитні вклади (наприклад, кредитні союзи). Ощадбанк також має стати учасником Фонду;

- виплати гарантованих сум з Фонду необхідно починати з того часу, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримає виплату коштів вкладнику (у окремих випадках з моменту введення тимчасової адміністрації);

- впровадити диференційну суму відшкодування вкладів у залежності від рівня процентної ставки, за якою було залучено певний депозит;

- впровадити диференційний регулярний збір у залежності від значення інтегрального показника фінансової стійкості банку;

-поширити страховий захист на вклади фізичних осіб –суб'єктів підприємницької діяльності і юридичних осіб, які відносяться до підприємств малого бізнесу.

Реалізація вищевказаних заходів призведе до підвищення довіри вкладників до банківської системи, що у свою чергу підвищить стабільність фінансового сектору України.

Отже з вище викладеного, можна зазначити, що прийняття змін до Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку», прийнятого 16 липня 2015 року – є важливим аспектом розвитку системи гарантування вкладів в Україні. Однак він ще потребує доопрацювання для подальшого поліпшення притягнення вільних коштів фізичних і юридичних осіб у банківську систему країни.

Література:

1. Коротич О. Б. Комплексний державний механізм управління регіональним розвитком України / О. Б. Коротич // Дні науки. – 2008 : зб. тез доп., 23–24 жовтн. 2008 р. : у 3 т. / ред. кол. В. М. Огаренко [та ін.] ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2008. – Т. 2. – С. 32–33.

2. Stoker G. The Politics of Local Government / G. Stoker. – London : Macmillan. Strange, 1991. – 420 p.

3. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: закон України, прийнятий від 23.02.2012 р., редакція від 12.08.2015 р. – Режим доступу: http://www.citigroup.com/citi/about/data/ukr_dgf_law.pdf

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку [Електронний ресурс]: закон України, прийнятий від 16.07.2015 року. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/629-19/paran141>

5. Мазур Т. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України / Т. Мазур // Підприємництво, господарство і право.-2007.- №2. - С.95-98

6. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб
<http://www.fg.org.ua/>

7. Завізна Н.С., Астахова Н.І. Науково-практичні основи формування та реалізації регулятивно-контрольної діяльності місцевих органів влади на регіональному рівні: монографія / Н.С.Завізна, Н.І.Астахова. – Одеса, 2014. – 264 с.